

Säinasti Ene: kost mi
tulõmi ja kohe läämi?

Kae lk 2

Sügüse sünnülatš
Kauksi Ülle

Kae lk 3

Pinikene matusaian
vahti pidäman

Kae lk 4

Umakäelidse teenindüsega miipuut. Põlva ja Räpinä vaihõl Kanassaarõ külän Raja talo tiotsan om esierälidse kiräga mesipuu, kost saa mett osta. Raja talo mehitside pidäjä Siilabergi Tarvo om vällä märknü, et ku poodin om umakäeline teenindüs, sis piät sääl pääl umakeeline teedüs kah olõma.

UL

Kangro preemiä sai
Ruusmaa Vootele

Timahavadsõ Kangro Bernardi nimelidse Võromaa kirjandüspreemiä sai Ruusmaa Vootele uma luulõkogo «Purgatorium» iist. Raamat om autori perrähõikus umalõ esäle, kodo-luulasõlõ Ruusmaa Arthuriõlõ.

Pühade Aleksandrite õigõusu kuur, midä juhatas Palli Terje. Ette kandas eestikeelsit laulõ õdaguteenistüselt ja liturgialt, suurõ paastu ja ülesnõõmisõ aost ja palvit jumalaimäle.

Sulbin tulõ
mihklilaat

Timahavanõ Sulbi mihklilaat peetäs 1. rehekuu pääväl. Laadulõ oodõtas innekkõkkõ uma kraami pakjit, käsitüümeistriid ja viläpuiõ müüjit. Ka vanavara müüjä omma oodõdu.

UL

Kontsört
Ritsiku kerikun

Varstun Ritsiku õigõusu kerikun tulõ pühäpäävä, 25. süküskuul kell 14 õigõusu kerigulaulu kontsört. Üles ast

Umakeelidse latsõ ja noorõ
sai kokko näütlemislaagrin

RAHMANI JAN

Minevä nädälvaihtus sai-va Vahtsõliinan kokko näütlemishuviga võro-keelidse noorõ. Näütlejä ja lavastaja Tagamõtsa Tarmo käe all tetti näütlemisharotuisi ja panti kokko lühkü tiatritükü. Näütlemislaagri kutsõ kokko herksä Vahtsõliina nuur Meri Emma Sofia.

«Ku ma väiku olli, käve keelepēsän. A ku ma kuuli lätsi, es olõ inämb väega kokkoputmist võro keelega, kooni mu imä otsus, et tulõ koton naada kõnõlõma võro kiilt. Ja sis panni ma tähele, et väega veidü nuuri kõnõlõs võro kiilt. Tuu olf veidükese kurb. Ku lätsi seo suvi Mõnistõlõ võro keele laagrilõ, sis sääl ma näi, et iks om nuuri, kiä võro kiilt mõistva. Säält tulf mõtõ esi tetä üts laagri, miä om täüs lõbusat tiatritegemist, a avitas ka võro kiilt hoita,» seletäs nuur laagrikõrraldaja Meri Emma Sofia.

Põimukuu alostusõn Võromaa aasta noorõs tunnistõt Emma Sofia sai uma-lõ mõttõlõ vallavalitsusõst

RAHMANI ELO PILT

Laagri kõrraldaja Meri Emma Sofia (iin) uma rühmäga tiatriülesandit tegemän.

tukõ ja nii tulgi 17. ja 18. süküskuul kokko kamp nuuri, kinkalõ Tagamõtsa Tarmo naas tiatritegemist oppama. «Häämiil om tuust, et nuuri om üle Vana-Võromaa, ei olõ nii, et kõik omma ütest küläst. Om Oravilt, om Kruutusõlt, om Võro küle alt. Noil, kiä tan omma, omma kimmä juurõ all, nä ei pelgä umma kiilt ja ummi

inemiisi,» kitt Tagamõts.

A midä noorõ näütlemislaagrin tegevä? «Kaemi võro kiilt läbi tiatriülesandidõ ja -mänge,» seletäs Tagamõts. «Jagasi noorõ kolmõ rühmä ja laskõ egäl grupil tetä lühkü lavastusõ nimega «Kalõvi-poig». Ja ma püvvä opada tuud kah, et väega tähtsä om aig. Seletä, mis om lavalinõ aig ja

mis periselo aig. Et olnu selge, et aig ei olõ raisada, sis om sääne ülesannõ, et piät tegemä tiatritükke, miä ei kestä üle katõ minoti.»

Katõpääväne laagri lõppi osaliidsi ülesastmisõga Vahtsõliina rahvamaja püüne pääl. Sai nätä, määndse tiatritükü vällä tulli ja midä taa aoga viil selges opiti.

Tõnõ Võro-Seto Nuurifest Verskan andsõ häid oppuisi ja mõttit tulõvikus

RAHMANI ELO PILT

SETO SÕOGI OPITARÕ. Luigasõ Inara oppusõ perrä tetti rõõmsa meelega häid süuke, miä perän ka ütenkuun nahka pisteti.

RAHMANI ELO

Joba tõist kõrda peeti Võromaa arõnduskeskusõ ja Võromaa ja Setomaa nuurikeskuisi iistvidämisel Võro-Seto Nuurifesti. Timahava tulti kokko 9. ja 10. süküskuul Verskan, et tüü-tarrin ja pidoõdagul võro ja seto kultuurist häädmilt tunda ja vahtsit tutvit ja sõpru löüdä.

Ku minevä aasta peeti edimäne festival Võromaal Varstun, sis timahava saadi kokko Setomaal Verskan. Festivalist võtf ossa pia 40 nuurt, lisas viil nuuritüütäjä ja kõrraldaja. Inämbüs tegemiisi olf Verska gümnaasiumin, a kävvü sai ka Verska nuurikeskusõn, rahvamajan ja puhkõkeskusõn Seto Man.

Et noorõ ütitsit asjo tennü, olli festivalilõ plaanitu tüü-tarõ. Nii sai näütüses tetä seto süuke ja nuu peränpoolõ är

kah süvvä. Üten sai lüvvä DJ opitarõn, kon näpiti muudsit DJ-pultõ ja mängiti muusikat. Parkuuri opitarõ vei huvilidsõ gümnaasiumi taadõ pedäjäde ala, kon tulf minnä müüdä spets-rata ja ettetulõvist esimuudu takistuisist üle saia.

Õdaku minti ütenkuun gümnaasiumi mant rahvamaja mano. Sääl opas Leima Evelin seto tandsu ja Laube Kadri Võromaa rahvalaulu.

Ku tandsu-laulu selge, astsõ üles tunnõt ansambli Zetod. Bänd miildü kõigilõ väega ja saalin ollõn võisõ tunda ja kuulda, et seto noorõ mõistva pääst vist kül kõiki Zetodõ lau-lõ. Pääle näide suurhiti «Kergotaminõ» olf väega populaarnõ laul sitalaotamisõst. Õdagu lõpõf üüpidõ.

Tõõnõ festivalipäiv tõi noorõ kokko ütenhaardvalõ mõttõtalgolõ, kon kõnõldi positiivsõst mõtlõmisõst ja tuust, kuimuudu tetä umast hobist hindäle ammõt. Mõttõ-

talossõ juhendaja kõnõli umast kogõmusõst ja anni noorilõ soovituisi. Noorõ sai-va ka ummi arvamiisi ja mõt-tit vällä kävvü. Jutu seen tulf vällä, et elon om võimalik jäia positiivsõs, ku lõvvat egäst asast midägi hääd. Niisama tulõ sis, ku mõni asi kehväste lät, olokõrd läbi märegeta ja uuri, mis asi ja mille kehväste lätš ja kuimuudu tuud paran-da saanu. Kimmäle ei vöi jäia minevikku pasma, kuigimuudu tulõ iks edesi minnä.

Tuust, kuis hobist ammõt võinu saia, kõnõldi kah. Soovitõdi pruuvi pallo mitmõ-sugumaidsi asju ja mõtõlda suurõlt. Veidemb tähtsä ei olõ tuu, et esi piät iks kah pallo tüüd tegemä ja vaiva nägemä, et unistus täüde lännü.

Jäi festivaliga väega rahu-lõ, kuigi võro ja seto keelen olõs võinu rohkõmb kõnõlda. Kimmäle ooda joba tulõva aasta festivali, miä peetäs jälki Võromaal.

M Ä R G O T U S

Suur plaan

Kõik tiidvä, et Toots lubasi esi Teelega plaani pidämä naada. Teedä om ka tuu, et kiäki pääle Arno Tootsi plaanipidämist väe-ga tõsitsölõ es võta, selle et lubaja oll' jo Toots.

Trehvsi minevä nädäli ütele andsakulõ plaanipidämise üritü-sele. Sääl tetti valla arõngukavva, nigu näid õks tetäs. Sai kok-ko sõbraga, kiä oll' kah kogõmada sinnä trehvänü. Ku naksimi kaema, midä papridõ pääle om kirotoõt, lätsimi vaidlõma. Mullõ paistu, et tulõvigu mõttõn om tähtsä anda tukõ vannokodolõ, sõbõr arvaš, et tulõvigu pääle mõtõldõn tulnu tukõ latsiaida. Ma ütli jäl vasta, et mu jaos om latsiaid minevik.

Arvada oll' meil mõlõmbal õigus. A õigus om ka tuu, et mõ-lõmbal ei saa jo õigus olla.

Perämädse ao omma vast egäleütele selges tennü, et inemine või jo plaani, a elo lätt iks umma uutmalda rata. Kohe timä hum-mõn käändä või, ei mõista ka kõgõ parõmba arõngukava ette nätä. Tuuperäst tasos egäsugutsit plaanmiisi võtta ku huumorit vai sis lihtsäle põ nõvat mõttõmängu, minkal peris eloga vaivalt kokkoputmist tulõ.

Ku Toots olõs elänü täämbädsel aol, vaivalt timägi julõnu kõva helüga vällä hõigada, et nakkas Teelega plaani pidämä.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laivior@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee
Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Tõsõ kundi otsast

Ettevõtja PINDMAA AIGAR märgo-tas tan ilmaasju pääle tsipa tõsõ nuka alt, ku hariligult kaema harinu oltas.

Kõgõ suurõmb kingitüs

Mõni aig tagasi oll' mul elon väikene tähtpäiv ja ma mõtli, kuis umilõ hüvvile sõprulõ ja umatsilõ kõrralda üts sääne sündmüs, mis pikembäs aos miilde jääs. Et ma olli mõnõ aasta iist kokko saanu luudusõ-mehe Relve Hendrikuga, saadi tälle sõnumi ja küsse, kas tä saanu tulla miika üten matka-ma ja luudusõt kõnõlõma.

Alostimi 30–40 inemisega Hinni kanjonist. Tahtsõmi läbi kävvü Rõugõ ürgoro tii kooni Ööbikuorgo vällä. A ku Hend-rik tulf ja Hinni kanjoni man uma noki vallahõ tekķ, saimi arvo, et aost tulõ puudus. Hend-rik kõnõl, kuis tuu kõik sinnä um sündünü, kuis sääl, kon um säidse ilosat ürgoro järve, oll' timä tiidmise perrä hulga ao iist jõgi ja ku ijääg tulf, sis ijä tou-gaš tuu maa nii kokko, et jõgi kattoõ är, a järve jäivä ja õnnõ väiku oja juuskva noist läbi.

Võtf peris suu vallahõ, ku üts miis sais ütskõik määndse kas-vu man, näge ütskõik määnest mutukat, pidä puu man kinni ja kõgõst, miä ette jääs, um täl kõnõlda uma lugu. Ja suu jääs

ammulõ ka tuust, ku rikas um luudusõn kasus, um võima-lik põskõ pistä. Esiki vereväst kärbläseseenest pidi saama hää praat, ku valgõ täpi kübärä päält maaha võtat. (A tuud ma kellelgi perrä pruuvi ei soovita.)

Lisas luudusõ tundmisölõ mõistsõ Hendrik esieräliidsi kõüdüssit löüdä. Ku tä kõnõl haavapuiõst, pallõf tä kullõlda, kuis haavalehe laulva, ja kõik saiva arvo, et tuu um väega tõsi-nõ muusiga. Ja värski õhk olõ-i timä jaos lihtsä asi, a um hüvvi lõhnu kompott. Nuu hää lõhna andva tervüst ja hääd tujo ja mutuka tundva hää lõhna perrä är, määne um õigõ häierm, kost suguseldsile süvvä kofada.

Ku saat kõndi säänest tiid, kasta hinnäst vahepääl jär-ve ja jõuda vällä Ööbiguorgo Pesäpuu torni otsa, sis võit kül julgõlõ laulda: «Imeillos olõt sa, Eestimaa!» Ja olla väega tenolik luujalõ, et tä um lask-nu meid siiä nukka sündüdä ja kõgõst taast ilost häädmiiilt tunda. Rändamine kuun ummi parõmbidõ sõpru ja luudusõ-mehega um üts suurõmbit kingitüisi, miä elon olla saa.

Mi põlvkund tulõ aost, koh inämbüs paigapäälitsest rah-vast kõnõl umma kiilt. Nii om ka mu imäkiil võro kiil ja olõ tuud eloag kõnõlnu. A mine-väl saandil es olõ pikkä aigu mooduh avalikuh kotussõh võro kiilt kõnõlda. Mu imä tüüf raamadukogoh, timä kõnõl sääl iks võro kiilt. Panõ tahtõ katķ imä mälehtüisivihust: «Tuu oll' kohki viiekünnendi-de aastidõ lõpuh, ku olli viil eräle Rāpinā rajoon ja Põlva rajoon. Meil oll' sõs Rāpinā ja Põlva raamatukogodõ tüütä-jäde ütime seminār. Ku tetti vaheaig, lätsimi saalist vällä ja Põlva inemise kõnõli sosinal. Ja mis tulf vällä: nä es tohe ka umavaihlõ võro kiilt kõnõlda, ammuki sõs raamatukogoh tüül ollõh. Näide raamatukogo ülembüs oll' määnegi rajooni täitevkomitee esimehe provva, arvada koskilt muialt tulnu. A Rāpinā rajooniraamatukogo juhataja oll' Kubo Vilma, kiä eläsi Võroh. Meile oll' tuu põl-vakõistõ kiildmine küll suur üllatus.»

Olõ kuulnu säitsmekünnen-dist lugusid, et latsi taheti eri-kuuli saata, ku nä kuuli min-neh eesti kiilt es mõista ja õnnõ võro keeleh kõnõli. Mul tuud hirmu es olõ, lugõsi pallo raamatit ni mõistsõ jo inne kuuli eesti keeleh lukõ ja kirota.

Koolitiid alosti Kakhva alg-koolih ja vahetunnih kõnõlimi iks võro kiilt. Mälehtä tuust aost kattõ pilti. Edimädse klas-si tshkendämise tunni aigu teivä kõik tassakõisi umma tüüd ja ma mõtli kuigi, et op-paja om klassist vällä lännü. Ütli sõs kõva helüga midägi võro keeleh. Kül ma hiitü, ku sai arvo, et oppaja saisõ klassi takahsainah. Ega oppaja midä-gi es ütle, a mul hindäl oll' nii häbü, et ma tunni aigu võro kiilt kõnõli. Ja tõõnõ pilt tuu-sama oppajaga. Mu imä käve kõrra kuuh koolih latsilõ raamatit lainutamah. Ja sääl ma kuuli, et imä ja oppaja kõnõ-lõsõ umavaihlõ kah võro kiilt. Tuu oll' sääne üllätüs, et oppaja kah kõnõlõs. Ma ei tiia, kost ma olli saanu säändse mõttõ, et tuu ei passi.

Edespite oll' mu ümbre pallo noid latsi, kiä kõnõli eesti kiilt, nii jäigi võro kiil õnnõ kotoh vanõmbidõga kõnõlõmisõs. Ja ku Talnah ülikoolih opsõ, sõs käve kodo harva ja oll' rassõ ka kotoh ollõh kiilt vaheta. Eesti kiil oll' saanu päämidses kee-les.

Ku mehele lätsi, kooli lõpõti ja kodokanti tagasi tulli, naksi jäl egä päivi võro kiilt kõnõlõ-ma, a õnnõ vaba aol.

Parhilla olõmi jõudnu uma keelega mulgust vällä, a pikk tii om minnä. Võro instituut om jo 27 aastat võro keele ja kultuuri hoitmist ja arõndamist iist vidänü. Kümme aastat ta-gasi naati vällä andma võro keele ja meele hindätiidmise avvohinda. Olli sõs Orava koo-li juht ja tundu, et võissi mi kooli üles säädä. Meil oll' sõs joba tunniplanih egäh klas-sih üts tunn võro kiilt nädälih. Orava kuul saigi avvohinna ja tuu raha iist teimi suurõ uma-kiilse koolisildi ja väiku sildi ussi pääle.

A tuu taotlusõ kirotaminõ ja avvohinna saaminõ olli mu

SÄINASTI ENE,
kuulmeistre, võro keele iistkõnõlõja süükskuul

jaos nigu ilmutus. Kerkoraamatih iks kirotoõdas, et kiäki sai valgustõdus. No ma sai kah kõrraga tiidmise, et ma olõ võrokõnõ ja piä umma kiilt hoitma ja edesi viimä. Edimädse võrokiilse kõnnõ peigi sõs avvohinna vastavõtmisõl, a pääle tuu pruuvsõ iks kõik avaligu kõnõlõmisõ uma kee-lega är tetä. Ja tuudaigu nak-si kiroutama ka luulõtuisi. Iks tuuperäst, et võro kiilt inämb pruuksi. Selle lätt vaihõpääl miil haigõs, et ka täämbä om küländ inemiisi, kiä põlgva umma kiilt. Ei mõistõta hinna-da tuud rikkust, mis meil käeh, otsitas õnnõ muialt.

Kohe mi edesi lää? Viimäd-se aasta omma andnu tiidmise, et ku tahat ütiskunnah suuri muutuisi, sõs piät alostama latsist. Tuu om olnu nii turva-rihmu kinnipandmisõga ku keskkunnaharidusõh asku sortmisõga. Nii tulõssi ka võro keelega asi latsiga viil suurõmbalt ette võtta. Parhilla olõnõs pallo paigapäälisist oppajist.

Mu jaos om tiist selge: kõi-gih Vana-Võromaa kuulõh omma kõrd nädälih kõigi latsi jaos võro keele tunni. Ma olõ-i siiamaani arvo saanu, mille kõik Võromaa koolilatsõ ei opi koolih võro kiilt. Vai kõiki latsiaidu latsi jaos olõ-i keele-pesärühmä. Ega mulgi hääd plaani ei olõ, kuis tuuni jõuda. Kuulõ tsihi olõnõsõ koolipidä-jist ja juhtõst. A koolipidäjä tüküsse inämb rahha lugõma ku võrokõisi hindätiidmise pääle mõtlõma. Umõhtõ tegevä just võrokõisi kiil ja miil meid esierälidses. Olõ iks latsilõ egä aasta võro keele nädälih sele-tänü, et meile om uma keele-ga antu sääne varandus, midä olõ-i ilmah kinkalgi tõsõl.

Tõsõs olõnõs pallo koolijuh-tõst. A koolijuhtõ leüdmisega om Võromaal viimätsel aol keerolinõ olnu. Taheta-i inämb vastutust võtta. Ku lõpus leütäski kavvõmbast inemi-se, ei sünnü nä sakõhe paiga-päälse eloga kokko. Kombit ja kooli näko massa-i kõrraga ümbre pöördä. Selle olõski Vana-Võromaa umavalitsuisi juhtõl vaia kokko leppü, kuis ütitselt pästä paigapäälne võro vaim. Et ku üteldäs «Võromaa kuul», sõs kõik tiidvä, et nuu kooli ommaki tõistsugumad-sõ. Et sääl om rehkendämise kõrval sama tähtsä uma keele oppus. Võro instituut tege hää

meelega kuuntüüd nii kuulõ direktride ku vallajuhtõga.

Muidoki olõs hää, ku ka riik toessi kuulõ rohkõmb. A ku ma mõtlõ, kuis kolmõkümne aastaga olõ-i terveh riigih osa koolilõpõtajit eesti kiilt nii-pallo selges saanu, et egäpää-väst juttu kõnõlda, sõs riigi pääle väega luuta ei massa. Mi kandist validu riigikogo saadi-gu piässi kah rohkõmb umma kiilt tugõma. Eski ku nä esi võro kiilt ei kõnõlõ.

A nigu siin eloh kõiki asjuga om, ei lää midägi tõsõs inne, ku meist egäüts edimäst sam-mu ei astu. Tuu om nigu tren-niga. Väega hää, et katõl aastal om hulk inemiisi naanu võro keele nädälih agendis, a tuud om õnnõ kõrd aastah. Trenni piät tegemä egä päiv vai egä nätäl. Abis olõs, ku kõik nuu inemise, kiä viil mõistva võro kiilt, võtasi hindäle tsihi, et tiidlikult kõnõlõsõ õnnõ umah keeleh. Kõgõ rassõmb omgi tuu edimäne samm, mis tulõ hindä siih är tetä. Tohe-i õnnõ hiitüdä, ku vasta kõnõldas ees-ti kiilt. A sakõhe ma näe, kuis inemise läävä rõõmsa meelega võro keele pääle üle. Edesi lätt jo lihtsämbäs ja pia omgi võro kiil saanu jäl päämidses keeles.

Meil vöi olla rahha veidü, a meil om üts sääne rikkus, midä olõ-i kohki muial ega kellelgi tõsõl. Tuu rikkus om uma kiil. Taa varandus om viil sääne, et ku hindäle hoita, sõs vöi tä peris otsa lõppõ, a ku taad lakja jaka, sõs saa taad mitmit kõrdo rohkõmb. Midä rohkõmb mi umma võro kiilt kõnõlõmi, tuud rohkõmb saa taad rikkust olõma.

Kutsugi üles sinno, hää võrokõnõ, kõnõlõma egä päiv umma kiilt. Panõ hindäle te-lehvoni pääle miildetulõtus, et muu elo man tuu meelest ei läässi. Proovimi nii kats kuud jutti, sõs tulõ võro keele nätäl ja om hää jäl edesi kõnõlda.

Helüaida ja Uma Lehe märgotuisi sari.

Seo märgotus sünnüs veebilehe helüait.ee ja Uma Lehe kuuntüün. Taadsamma märgotust saat kullõlda autori esitusen Helüaida lehe pääl.

Pulga Jaani mõtõlus

Mammastõ mehe nahatäüs

Mul esä oll' kiratüümüisi ja aig-aolt tulf tel rahvalõ mõni papõr vällä kiruta. Et tuu kuulu tä tüü manu, tekk esä üte vanõm-ba mehega juttu, et ei olõ vaia määnestki meelehääd, midä muidu iks lauajala takka soku-tõdi. Vanamiis kullõl esä är ja ütelf: «Mi rahvas om aastasatu elänü põhimõttõ perrä: antvär-gi suu piat mõru olõma, sis om rahval hää elu.» Timäga vaiõl-da es olõ mõtõ.

Tõnõ sääne asi oll' Koiolan. Sääl anti ega pidu Mammastõ meestelega tappa. Üts nuur ja õiglanõ Mammastõ miis küsse sis uma hää tutva Koiola mehe käest: «Mille iist ti meid pessä-ti? Ei olõ ollu üttegi pahandust, kiäki ei olõ halvastõ ülnü ja viil veidemb tõsõ pruuti hiil-nü.» Koiola miis oll' kutsnu üte targõmba Koiola mehe ja tuu sis lugi üles hulga põlvkundõ, kelle aigu om Mammastõ mehi pissetü, ja nimmas är, et elu om kõik tuu aig lännü häs-te, kedägi ei olõ är tapõtu ega sandis tettü. Ja tä esif hindäst-mõistõtava küsümüse: mille nüüd peas nakkama tõisildõ elämä? Inneskidse eluga olli jo kõik inämb-vähämb rahul, akka vahtsõnõ kommõ mõos nii, et elu lätt hõelambas? Mammastõ poisil sai tuust mõtlõmisainõt terves elus.

Ku noid asju täämbädse mõistusõga kaia, sis om mu edimäne mõtõ: tegemist oll' (om?) rahva hindä puult ellu kutsutu regulatsioonega, midä võit ka säädüstes kutsu. Meele-hää asõmõl omma täämbä valla puult makaroni ja sekkä muud-ki. Nahatävvega om tsipa kee-rulisemb, tollõ asõndajas võit paku küll liikluspolitseid, küll mõnt andsakut massu. Vai ei olõki toolõ õigõ asõndajat lõvvetü? Akki tuuperäst...

Kiäki om kunagi ütelnü, et ütiskund arõnõs madalam-balt korõmbalõ. Mille õnnõ korõmbalõ? Kon tuu korõmb puul om? Ku meil õks elu pallu hõelambas lätt, kuis sis sinnä korõmbalõ peräle jõuda? Mul-lõ miildüs inämb noidõ jutt, kiä ütles, et ku inemiisil lätt kehväste, kõkkõ piat kokku hoitma ja tuu kah inämb ei avi-ta, sis nakkas pääle taasperilde arõng. Paistus, et tuu aig om meil põrõlt käen.

Tuuperäst piat rahvas umist vannust kombiist kinni pidä-mä. Aig om korõmbalõ üldä: ti ajagõ sääl ummi kümniide miljoniidega korruptsiooni-asja, mi viimi õks vahel üts-tõsõlõ meelehääd.

Ja ku ka Mammastõ mehel mõnikõrd lõug valutas, täl om õks häämiil, ku tä kotun palas elektri, ei pea kässikaudu ko-bistama.

Sügüse sünnülats Kauksi Ülle

Nätäl inne sügüse alostust ja umma 60. sünnüpäivä om Kauksi Ülle uman ateljee-galeriin kesk Obinitsa küllä ja kraam, et küläliidsi vasta-võtmisõs tarõ kõrran olnu. Uuri kiränigu käest, määndse mõttö ja tegemise täl parhillatsõl aol pääd täütvä.

Miä om sul perämädsel aol är tettü, plaanin ja midä sa parhilla ülepää tiit?

Seo suvi oll' peris kirriv. Oll' peris pallu sündmüisi ja küläliidsi mi galeriin. Saiva valmis mõnõ loomingulid-sõ asja. Kõgõpäält um meil Obinitsa Uus teater tõist huuaigu, eelmine aasta mängeiti mu näütemängu «Põhitüü». Nüüt mängeiti näütemängu «Nigu nõidus».

Sis sai valmis CD «Üü-laul», kon omma mu luulõ-tusõ ja Evari viie. Tuu om ansambli Baaba ja Ka, mis meil kolmandat aastat tegut-sõs. Käveni koguni hingä-mislaulupidul loitsu tegemän ja Pärnu kirändüsfestivalil ja galeriin esinimi suvõl vahe-pääl koguni neli kõrda pää-vän.

Ja valmis sai ka luulõkogu «Vaest lätt üle», viimädse aasta luulõtuist.

Sünnüpäivä aigu om tulõ-man su sünnüpäiväkonvõ-rents. Midä om sääl plaanin näüädädä ja minkast kõnõlda?

Mul sääl ei olõki sõnavõt-tu märgitü, kullõ rohkõmb, midä tõsõ kõnõlõsõ. Mõtli, et tegele tõisi kunstõga. Panõ vällä väiku näütuse umast 40 raamatust, mis om kas esi kirutõt vai kon ma olõ osali-nõ olnu. Sis panõ umast käsi-tüükogust vällä nii hindä tet-tüid pakutrükün asju ku ka noid seto ja võru käsitüüasju, mis mul kogunõnu umma. Ja õdaku tulõ umma kokakunsti kah näüdätä.

Ku kaet parhillaist ilma ja ello, määndse mõttö sul tulõva?

Nalla saa kõik aig. Nii nallakas um, et ku vahepääl ütsindä olõ, sis kah naara.

Mõtlo vällä määndsegi andsa-ku asja ja peräst tulõ vällä, et nii tuu umgi. Väega pallu viskas täämbäne päiv 1990. aastil nättüid asju sisse. Ildaaigu tegi Uguri Kadri Võrumaa Teata-jalõ intervjuud Võru raadio aigõst. Ja sõs, ku kõnõlimi ta-longõst, et es jakku kütüst, et majju es kütetä... Vinnemaa oll' sõs kah midägi jälleki kin-ni käädnü. Eski muud paistus jäl tullõv 1990. aastidõ uma. Moeaokirjun paistussõ nuu suurõ patšokkõga pintsaku. Nii um.

Midä sa arvat, kohe tuu elo või käändä lähembäl aol?

Vanga ja Mang tiidvä noid asju parõmbalõ. Ku ma noid asju perrä jutustasi, olõssi tuu jutt tunduvalt kahvatumb.

Mis sa mõtlõt, ku kuulõt sõn-na «puit»?

Ma lää väega vihatsõs, mu vererõhk lätt õkva korgõmbas. Tuu um mu jaos üts väega val-lus kotus. Üts edimäne raamat, mis ma elun folkloorist ja et-nograafiast lugõsi, um Viire-se Antsu «Puud ja inimesed». Luudusõpõtusõ olümpiaadi jaos soovitõdi toda lukõ. Sääl oll' ilustõ kirän, mis egäst puust tetä saa ja mis täst um aoluulidsõlt tettü, midä um usutu – kõik tuu lugu um üts kompakt-nõ tervik.

Mu vanaesä, kedä ma nän-nü ei olõ, oll' mõtsapraakli ja vanaunu puusepp. Vanavana-esä tegi puuluitsit. Unulõ oll' kah opatu, kuis puiõga ümbre tulõ kävvü. Tä oll' õigõl aol saanu kooli mu vanaesä käest kätte ja tiidse, kuna määnest puud võtta. Kõik puuriida pidi olõma ilusa, kõik koristõdi är... Kõiki puiõ man mõtõldi, inne ku kirjõga kallalõ minti. Nigu sääne sükäv austus oll' mu ko-tun egäsugudsõ puu vasta.

Tartun luulõklubin Vile olli ma 1980. aastidõ keskel üts Kaplinski Jaani opilaisist. Timä ütël joba sis, et om üts hirmsa asi, mis sünnüs – puud nakatas järest rohkõmb puidus ütlema. A ku puu ütle mi pui-dus, sõs tä om nigu matõrjal ja puu hing kaos är. Tuul aol teimi nalla, et puitpää ja küttepuit...

KABUNA KAILE PILT

KESK UMMA MÄKE. Kauksi Ülle timahava suvõl Rõugõn suvõülikooli matkapäivä vidämän.

Kas säändse asjo ümbrenim-mamisõga proovitas mõnt vólssmist kákki?

Jah. Ku mõts võetas maa-ha, üteldäs tuu kotsilõ mõtsa-maa vai «uendus», kukki periselt omma kannu. Ausõna, tuu «mõtsamajandaminõ» om

sama ull' sõna nigu «loomõ-majandus».

Loomõmajandus om sääne, et om üts luulõtaja, kes ei saa palka, piät olõma esihindä mä-nedžer, hää olõssi, ku mõistas-si esi uma raamadu är kujunda ja kiilt toimõnda. Hää olõssi,

ku tä olõssi autujuht ja täl olõssi auto – saassi raamadu ka puutõ piten lakja vitä.

Sõs tä piässi mõistma viil raamadupidämist ja olõma projektijuht. Inämbüse noist ma olõgi. Ku tahat ellu jäiä, piät tukõv olõma.

Ulluisi om viil, näütüses tuu «lugu». Umma suurõ ettevõtlusnõustaja, kes üttese, et mõtõlgõ vällä lugu! Hõrna Aare küsse näide käest joba 25 aastakka tagasi, kas võinu pruuki ka mõnt olõmanolõvat luku vai piät kimmäle väl-lä mõtlõma? A õks nõudas mugu luku ja luku, mis lugu teil seoga um ja tuuga um.

Kuis sõs jäiä luulõtajas? Sa uman viimätsen raama-tun kirotat veidükese tuust luulõsoonõst, mis nakkas kinni kuioma, ku sõda om, nigu lehmä utar jääs kinni. Kas luulõtaja saa, ku tälle sääne and om antu, luulõ-tamada jättä?

Ma olõ veidükese eri-variant, tuuperäst, et olõ opnu aokirändüst. Kiruta vahepääl aokiränduslikke esseesid kah. Viil olõ ma rahvaluulõga tegelnü ja suta rahvaluulõ-žanrin är laulda mõnõ laulu. Armasta ka näütemängu ki-ruta ja proosat, tuud viimät-sel aol külh veidemb.

Tuu om nigu sääne ketas, mis püürdles. Vahepääl um luulõtamisõ kotus, vasta-valt aolõ, sõs um aokiräniku kotus, sõs um näütekiräni-ku uma. Harva um proosa-kiräniku uma – sõs om vaia suurt mälumahtu ja et kiäki ei sekä. Mõttit ja matõrjali om juba kuhjaga, a tuu nõud säänest aigu, et lihtsäle ei tii muud, ku kirutat.

A näütes Betti Alver päält tuud, mis kõik timäga juh-tu, lihtsäle es luulõta. Timä tõlksõ. Inne ku Eesti vaht-sõst vabas naas saama, sõs tull' «Korallid Emajões».

Nii et om sändsit juhussit kül, et inemine jääs vakka, nigu olnu nõgõl kurgun. A noh, ma vaihta žanrit. Ma vakka ei jää!

Küsse RAHMANI JAN

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimi periolõmisõst ja tähendüsest.

Danilson

Seo nime kandjit om Eestin parhilla 61. Alla kuvvõ kandja om sama nime kujul *Tannil-son*, miä oll' õkva pääle nime-pandmist seo nime kiräkuju Rõugõ keriguraamatidõ perrä. Nimi panti täämbädsest Eesti-Läti piirist napilt Eesti poolõ pääl – Vana-Laitsna mõisa Kilomani (Puurna) külän. Vana-Laitsna hingelugõmiisi om mukav kaia Läti aoluu-arhiivist Raduraksti, minka pruukjanime ja salasõna saa egäüts hindäle tetä.

1826. aastaga hingelugõmisõ perrä saiva priinime *Dannil-sohn* Kilomani talurühmä Puurna Tanila (1749–1819)

perrätulõja, a sõski viil ka Tani-la katõ velle poigõ perre, kõik hingelugõmisõn Kilomani talu all. Talu peremehe, Tani-la poja Piitre edimäne poig oll' kah Tannil, vana Tanila esä oll' jälleki Piitre, a tä vanaesä edenimme olõ-i teedä. Või arvada, et priinimi, ku taa 1822. aastaga paiku panti, pantigi mõni aastak varõmb koolnu Puurna Tanila perrä. Hingelugõmisin om tedä kirutõt nimekujõga *Tanni*, *Dani* ja *Dannil*. Sama priinime saiva ka 1826. aasta-gal peremehe Piitre veli Jaan ja lelläpoja, Jakob Piitre poig ja Tannil Juhani poig.

Puurna Tanilal oll' pääle Piitre ja Jaani viil üts poig Juhan, kelle nime löüd hoobis Rāpinā personaalraamatust 1816–1831 (*Dannilsohn*, Borna *Tannil Juhhan*) ja kiä pandsõ alussõ suguvõsa harulõ Põlva kihl-kunnan Kauksin.

Nimi Danilson, mis tähendäski 'Tanila poig', tulõ ede-

nimest Tannil. Algnimi om vana tõstamendi Taaniel ~ Daniel. Timä elust kõnõlas Taanie-li raamat, a vanan tõstamendin om ka tõisi tegeläisi heebreä nimega Daniel, miä tähendäs 'mu kohtumõistja om jummal'. Seo, et Võrumaa nimen olõ-i *ie*-d, tulõ piiblinime vinne ku-just *Daniil*. Edenime Võrumaa kujjõs omma viil Tani ja Tanõo.

Kõik seo nime eestistämise olli Võrumaal. Sõs vahetõdi nimi Danilson nimmis Taniste Erästvere ja Tsooru vallan, nimes Lepa Tsoorun, nimes Tahtjärv Haani vallan. Nimest kujuga Dannilso(h)n sai niisamatõ Taniste Erästveren, Tanilsoo ja Vaikla Laitsna-Rogosi vallan, Laanoja Pindi vallan. Nimi kujuga Tannil-son vahetõdi nimes Eelmäe Laitsna-Rogosi vallan. Ütest-ainukõsõst eestistämise aktist peri nimel Tanilsoo om kah peris hulga kandjit – 24.

SAARÕ EVAR

Ütski vägi ega hirm pitsitä-i luulõsuunt kinni

Luulõkogo:

Kauksi Ülle
VAEST LÄTT ÜLE
Luulõtuisi 2021–2022

Seto Ateljee Galerii 2022

Kinkalõ luulõtamisõ vaiv om antu, ei saa tuust vallalõ. Esiki ku tä vahepääl mõtlõs, et vaest lätt üle, vai löüd, et sõakõm-min om luulõsoonõ kinni pit-sitanü – luulõ press iks lõpus vällä. Luulõtaja tund kõkkõ ilman sündüvät nii teräväle, et tuud ei saa kuigimuudu hindä seen hoita.

Hää näüde säändsest teräväst tundmisõst om Kauksi Ülle vahtsõnõ luulõkogo «Vaest lätt üle». Ku ilman käü sõda ja luulõtaja näge, et esiki kruusikõrva murrusõ sõakõminat kuuldõn külest är ja kaamõrasilmä ikva egä õdak, imehtäs tä, kuis inemise midägi ei kuulõ-näe, a lihtsäle päält kaesõ. Kõgõ tuu man saa luulõtaja arvo hindä jõvvulda olõkist: päält väiku rahakopka, paari sukkõ ja sõno ei olõ täl midägi abis saata.

Raamatulõ om Kauksi Ülle kokko kofanu päämidselt pe-

rämädse aasta joosul kirotõdu luulõtusõ. Kogo om jaetu katsas osas ja näist saa kokko kõrrali-gu alostusõ ja lõpuga kogotükk. Nigu inämbüs luujit, kõnõlõs ka Kauksi Ülle läbi kõgõ uma loomingu suurõlt jaolt ütte ja tuudsamma juttu. Timä kaemi-nõ ilmaasjo pääle om lagja, vöiolla et aigõ alostusõst pääle. Kaost luulõtadõn luu tä pildi, kon alostusõn kaivõtas mulk, kohe kogonõs vesi, edesi kandas säält kaost aastasato kannipuuga eläjile ja perrele vett jne.

Mu jaos om Kauksi Ülle vahtsõnõ luulõkogo kõva kva-liteedimärgiga raamat. Vast kõgõ inämb lätt henge osa nimega «Leinakägo», midä külmävarinit tundmada lukõ ei saa. Usu, et noilõ, kiä ots-va luulõst terävit tundit, om Kauksi Ülle vahtsõnõ kogo pe-rädü hää kingitüs.

RAHMANI JAN

Matusaia vahimiis

LEINUSÕ ARVO

Om süks. Puu hiitvä uma kirivä rüvvü maaha ja jääse alastõ tuulõ käen lõdistõn uutma valgõt lumõvaipa.

Nigu egä aastaga, nii ka tuukõrd lätsi ütel lämmärekordiga sükspääväl matusaida, et inne hingipäivä umatsidõ havvaplots kõrda tetä. Platsi manu minnen näi, et üte värski kääpä man ist väiku must valgõ lipsuga pinikene. Süä lätš õkva hallõs ja mõtli, et pini om tullu kah uma peremehe vai pernaasõ havva pääle. Jäi kõrras saisma, et pinile üten tunda ja kadunukõist avvusta.

Pääle mu olf matusaian viil mitmit inemiisi. Silmänukast kai pini poolõ. Ütekõrraga olf pini kaonu. Kai ümbrõtsõõri ja näi, et pini käü inemise mant tõsõ manu. Egäl puul sais ja kaes tükki aigu ja lätj jäl edesi. Mõtli, et ots tutvit inemiisi. Sis jõudsõ järg mu kätte. Tullf, istsõ ja kai mu leheriibmist üte kandi päält ja tõsõ kandi päält, õkva nigu kaesi perrä, et tüü saasi iks kõrralikult tettüs. Olf peris sõbralidsõ olõmisõga – arva-da jäi tüüga rahulõ. Ai tõsõga juttu ja küsse nimme kah. Tuu või olla mu viga, et vastusõst häste arvu es saa. A ma nimsi tedä Mukis ja paistu, et täl tuu vasta suurt midägi es olõ – lipuf inne handa. Kaõho, et mul sõbra jaos karmanin midägi hääd es olõ.

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

Puulehti olf peris pallo ja tuul tõi viil manogi. Sai terve koti täüs. Plats olf kõrran. Pandsõ kavvamängvä kündle palama, jäti umatsidõga hüväste, vissi koti üle ola ja naksi astma.

A sis – sõbraga hirmsa tülü valla! Terve matusaid larmi täüs.

Pini haard' mul püksiseerest ja vinnaš tagasi. Panni koti maa-ha ja astsõ mõnõ sammu edesi. Sõbõr naas truult kotti valvma – jäta vai prügü kesk platsi. Perä-kõrd võti süäme rindu ja vei koti sõbra suurõ sajatusõga prügü-mäele. Ku koti maaha panni, olf

muka rahu majan. Sõbõr tor-maš joba järgmäst «kotimiist» kiusama.

Sis sai arvu, et sõbõr pidäsigi liisnat ammõdi-kotust ja valvsõ, et matusaian olõs kõrd majan – et kiäki midägi är ei virotasi.

Agenditüü käü edesi

Olõ joba aastakümnit saatnu mälestüisi Eesti kirändusmuusõmilõ. Vahepääl viska iks säänest vimkat kah, et kirotat noid uman keelen.

Muusõmilõ kirotajist om kokko saanu nigu väiku osakund, kiä kogonõs egä kuu ette nättüt teemat arotama. Olõmi joba nii kokko kasunu, et kata-mi ütids kohvilavva ja käümi mõnikõrd seldsiliidsil külän.

Seokõrd tulti sis mu mano Kurõmaalõ. Panni võro keele agendi märgi rinda ja kõik

tuu mitu tunni padrassi võro keelen. Süvvä tei nigu muistsõ vanaimä – kotleti ja muu. Oi, kuis õhk särisi! Et minno avita, vidi mu tõõnõpuul Priidu rahva lossi ja tuulõveskit kaema.

Kirändusmuusõumi rahvas kannatas egäsugutsit vällä ja tuu and mullõ, ullikõsõlõ, vunki mano! Seo aastak korjas muusõum juttõ teemal «Muusika mi elon». Võrokõsõ, saatkõ kah hindä mälestüisi sinnä.

Hääd pümmet aiga kõigilõ! Naar avitas tuu kah üle ellä.

RAUDKATSI ENE

Latsilõ

Vastus saada
üte nädäli joosul
meiliaadrõssi pääle
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmähe ka
postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus:
VERREV ÕHUPALL.

Avvohinna saa
UFFERTI STEN (4)
Voorõpalo küläst.

Kinkast om jutt? Määntsest eläjäst juttu ei olõ?

1. Tä eläs Afrikan ja om päivä inämbäste viin. Üüse tulõ tä viist välä ja nakas haina süümä. Tä kaal om üte ja nelä tonni vaihõl. Timä piim om roosa. Tä om väega ohtlik elläi, selle et või esiki inemise katski haugada'.

2. Tä sais sakõstõ vii seen üte jala pääl. Nä eläse kuun suurõn parvõn. Tä süü krevette ja sinivetikit, a umilõ pojõlõ and söõgis kohopiimä-taolist piimä. Tä om hariligult roosa vai helleverrev.

3. Tä eläs põhapuulkeräl. Tä om väega vana eläjäliik. Tä om küland väiku elläi. Täl omma' pääl terävä' nõgla'. Tä süü päämädselt vähämbit eläjit, putukit, a ka marju ja siimnit. Maka talvõund.

4. Tä eläs kõrbõn. Timäga om hää kuurmat vitä' ja sõita'. Näid või olla' katõ liiki: üte vai katõ küüräga. Näide piimäst tetäs süuke ja villast rõivit.

5. Tä eläs Afrikan. Timä kaal om väega pikk. Tuuperäst saa tä süvvä' puio lehti. Nahk om täl kõllakas pruunõ lapikõisiga.

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst
Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Irisejä

Inne Irisejä tulõkit olf Võro sünnütüshaiglan kõik väega häste. Tulõvadsõ imä meisterdi pudipõllõkõisi, kiroti retsepte. Kiä olf edimäst kõrda, opsõ mähkmist ja muid tarkuisi.

A sis tullf haigõmajja sünnütämist uutma Irisejä. Tä es olõ inämb väega nuur, a ega tä vana kah es olõ. Ja kõik muutu. Es kõlba tälle haigõmajja süük ei tüütäjä. Timä meelest es hoolita täst sääll väega, kõik käve müüdä nigu postist. Es anda tälle päävapuulsõmbat palatit, nigu tä luutsõ ja häti olf viil pallo.

Uutmisõ aol jõudsõ Irisejä kirotat maakunnalehte eski kats kaibamiskirja, kon olf juttu kõrralagõhusõst Võro sünnütüsmajan.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Aoluu ilo

Ma kuuli raadiost, et ildaagu koolnu Inglüse kuninganna olf riigipää säidsekümmend aastat. Timä aigu jõudsõ ammõtih olla viistõist pääministrit. Inglüsmaa sai tuu aoga tõsõ ilmasõa viletsüst jõukas riigis. Säänest valitsõmisrekordit olõ-i niipia võimalik üle lüvvä, ku ülepää. Seo aoluuraamadu lehekülj om valmis saanu.

Meil peetäs täämbä vastapandmisvõitlõmisõ päivä. Tuuga märgitäs Tiefi Otto valitsust, mis pidi vasta õnnõ mõnõ päävä, ku sakslasõ lätsi ja vinläse tulli. Tuu veitü aoga panti kimmäs alos

Peräkõrd tullf kätte aig, ku Irisejä sünnütämä lätš. Kül tä rüükse, a latsõga maaha iks sai. A irisemist es jätä tä ka päält sünnütämist. Ku üts naanõ sai katsigu, iksõ tä, et kül mõnõl iks vidä. Ja muidoki olf hädä tuu, et timä sai tütre, kuigi tahtsõ poiga. Nika tä irisi, ku peräkõrd haigõmajast latsõga vällä sai.

Elo lätš aastakümnit edesi. Irisejä tütar sai nii vanas, et täl olf aig sünnütämä minnä. Nuu, kiä haigõmajjan viil Irisejät mäleti, mõtli, et jäl või hädä tulla. A pelgüs olf asalda: Irisejä tütar es olõki irisejä, olf säänesama pudipõllõ meisterdäjä ja retseptikirotaja nigu kõik tõõsõki.

MUDA MARI

Telli Uma Leht!

tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.